

Francesc Torralba

ELS MESTRES DE LA SOSPITA
MARX, NIETZSCHE, FREUD

AMB CONTRAPUNTS DE

Norbert Bilbeny

Francisco Fernández Buey

Andrés Sánchez Pascual

FRAGMENTA EDITORIAL

Publicat per FRAGMENTA EDITORIAL
Plaça del Nord, 4, pral. 1.^a
08024 Barcelona
www.fragmenta.cat
fragmenta@fragmenta.cat

Col·lecció INTRODUCCIONS, 2
Consell assessor JOAN GÓMEZ I SEGALÀ
RAMON M. NOGUÉS
RAIMON RIBERA

Primera edició MAIG DEL 2007
Segona edició FEBRER DEL 2018

Producció editorial IGNASI MORETA
Producció gràfica INÈS CASTEL-BRANCO

Impressió i relligat ROMANYÀ VALLS, S. A.

© 2007 FRANCESC TORRALBA I ROSELLÓ
pel text principal

© 2007 NORBERT BILBENY GARCÍA
ANDRÉS SÁNCHEZ PASCUAL
pels textos respectius

© 2018 HEREUS DE FRANCISCO
FERNÁNDEZ BUEY
pel text de Francisco Fernández Buey

© 2018 FRAGMENTA EDITORIAL, S. L. U.
per aquesta edició

Dipòsit legal B. 5.493-2018
ISBN 978-84-15518-83-9

RESERVATS TOTS ELS DRETS

ÍNDEX

I	UNA EXPRESSIÓ AFORTUNADA. TRIBUT A PAUL RICŒUR	7
II	LA FILOSOFIA, PRÀCTICA DE LA SOSPITA	17
III	EL MESTRE DE LA SOSPITA COM A HOSTE INQUIETANT	25
IV	LES SOSPITES DE KARL MARX	35
1	¿I si l'home fos pura matèria en moviment?	38
2	¿I si la història fos una lluita de classes?	47
3	¿I si la religió fos l'opi del poble?	54
V	LES MARTELLADES DE FRIEDRICH NIETZSCHE	73
1	¿I si Déu hagués mort?	73
2	¿I si tot tornés una i altra vegada?	87
3	¿I si la misericòrdia fos una debilitat?	93
VI	LES INSOLÈNCIES DE SIGMUND FREUD	99
1	¿I si l'home fos un doll de pulsions?	103
2	¿I si la religió fos una pura repressió?	108
3	¿I si el Déu Pare fos una projecció de la consciència infantil?	113

VII	NOTA FINAL: L'ATEISME DE DÉU	127
	BIBLIOGRAFIA COMENTADA	133
	CONTRAPUNTS	137
	L'ambivalència de Freud davant la religió <i>Norbert Bilbeny</i>	139
	Llegint la lletra menuda <i>Francisco Fernández Buey</i>	145
	Nietzsche sense sospites <i>Andrés Sánchez Pascual</i>	151

I

UNA EXPRESSIÓ AFORTUNADA TRIBUT A PAUL RICŒUR

ELS MESTRES DE LA SOSPITA (*les maîtres du soupçon*)!: heus ací una expressió que ha fet fortuna. Cal, d'entrada, reconèixer-ne el mèrit al seu forjador: el filòsof francès Paul Ricœur (1913-2005). Sota aquesta expressió s'aixopluguen tres eminents pensadors contemporanis: Karl Marx (1818-1883), Friedrich Nietzsche (1844-1900) i Sigmund Freud (1856-1939). Tres figures que han influït, d'una manera decisiva, en la cultura contemporània i en les seves diverses manifestacions.

Hi ha pensadors que adquireixen la categoria d'esdeveniment, perquè després d'ells la tasca de pensar es transforma radicalment. Obren una discontinuïtat en la història de les idees de tal manera que és impossible pensar després d'ells sense tenir en compte les seves aportacions. Fer metafísica després d'Immanuel Kant, per exemple, obliga a assumir seriosament la seva crítica a tota possibilitat de dotar la metafísica d'estatut científic. No és impossible construir metafísica després de la *Crítica*

de la raó pura (1781), però tota metafísica que vulgui ser qualificada de sostenible intel·lectualment se les ha de veure, per bé o per mal, amb l'obra de Kant.

Pensar la història, Déu, l'home o la llibertat després dels mestres de la sospita és un exercici altament suggerent. Marx, Nietzsche i Freud fan trontollar els pilars de la civilització occidental, són els epicentres d'un moviment sísmic que transforma substantivament l'ordre de les coses. Res no podrà ser pensat com abans. Cap pensador que vulgui ser fidel a les exigències de la contemporaneïtat no podrà eludir aquests grans interlocutors: l'exigència intel·lectual obliga a afrontar-los, a repensar-los, a respondre —amb agudes— les seves crítiques. No s'hi val l'esmena a la totalitat; tampoc no es pot prescindir de les seves obres. Res del que ha passat en el terreny de les idees durant el darrer segle no pot entendre's al marge dels mestres de la sospita.

El primer cop que el prestigiós pensador francès va emprar aquesta expressió per referir-se a l'esmentada tríada fou en un article publicat el 1965: «La psicoanàlisi i el moviment de la cultura contemporània». Posteriorment, va reprendre la mateixa expressió en la seva obra de 1969 *El conflicte de les interpretacions*, que porta com a subtítol *Assaigs d'hermenèutica*. En el segon capítol d'aquest llibre, que té com a encapçalament «Marx, Nietzsche i Freud», Paul Ricœur anomena els tres filòsofs amb la coneguda expressió. D'aleshores ençà, l'expressió ha estat objecte de moltes interpretacions i

s'ha emprat molt tant en l'àmbit de la filosofia com en el de la teologia. En ocasions, s'ha ampliat el cercle a d'altres pensadors contemporanis que també han exercit, amb escreix, la pràctica de la sospita.

Ens referim, per exemple, a autors com Ludwig Feuerbach (1804-1872), a qui es podria considerar el pare dels mestres de la sospita, perquè bona part de les crítiques que articula l'esmentada tríada ja estan formulades en la seva obra. L'autor de *L'essència del cristianisme* (1841) va néixer l'any que moria Kant, i la seva obra és llegida i estudiada especialment per dos dels mestres de la sospita: Marx i Nietzsche. Encara que ambdós el sotmeten a una dura crítica, deuen molt a Feuerbach i a la seva visió materialista i sensualista de l'home i del món.

La sospita teològica i la reducció de Déu a una pura construcció humana està filosòficament articulada en l'obra de Feuerbach. Les seves crítiques a la religió cristiana, a la seva dogmàtica i a la moral que se'n deriva, també estan formulades en l'obra de 1841, i tant en el pròleg de la primera edició com en el de la segona (1843) l'autor és conscient de remoure els fonaments de la civilització occidental.¹ D'altres, després d'ell, han desenvolupat el mateix assaig, però cap d'ells no ha arribat a la seva excel·lència ni qualitat argumentativa.

L'expressió, però, també es podria estendre a d'altres mestres pensadors dels segles XIX i XX que, per un o

¹ Cf. Ludwig FEUERBACH, *La esencia del cristianismo*, Trotta, Madrid, 1998.

altre motiu, han excel·lit en *la mise en scène* de la sospita filosòfica. Una rica constel·lació de filòsofs contemporanis ha qüestionat els fonaments de la visió tradicional del món, la cosmovisió occidental que s'ha forjat en una interacció dialèctica entre l'univers grec (Atenes) i l'univers judeocristià (Jerusalem).

En un sentit ampli, es podrien incloure dins del mateix cercle autors com ara Søren Kierkegaard, Max Stirner, Franz Kafka o bé Michel Foucault i E. M. Cioran. Un lloc preferent entre els mestres de la sospita hauria d'ocupar la figura d'Arthur Schopenhauer (1788-1860), no solament per la seva opció definitivament atea, sinó també per la seva crítica de la filosofia moderna de la història i per la seva visió de l'home essencialment desencisada, que entra en col·lisió amb l'antropocentrisme esperançat de la modernitat. El mateix Thomas Mann dedica un assaig a *Schopenhauer, Nietzsche i Freud*.² Michel Foucault, en canvi, se suma a la tesi de Ricœur i elabora un assaig dedicat a *Nietzsche, Freud i Marx*.³

L'expressió *els mestres de la sospita* és emprada posteriorment en un sentit no exactament idèntic a l'original; en ocasions, es va molt més enllà de la idea de Paul Ricœur. Intentem, en aquest breu assaig, analitzar el

2 Cf. THOMAS MANN, *Schopenhauer, Nietzsche y Freud*, Alianza, Madrid, 2004.

3 Cf. MICHEL FOUCAULT, *Nietzsche, Freud y Marx*, Anagrama, Barcelona, 1981.

cos de la sospita dels tres pensadors així anomenats i explorar quina és la base de les seves crítiques i quina validesa tenen per al nostre present.

El més proper a nosaltres en el temps és Freud, que morí en començar la Segona Guerra Mundial i que, justament per això, no hagué de patir el penós destí del seu poble. Tot i que Nietzsche va morir en començar el segle xx (15 d'octubre de 1900), ha estat més viu culturalment durant el segle xx que no pas en el xix. Karl Jaspers (1883-1969) afirma que els dos pensadors més influents del darrer segle han estat Kierkegaard i Nietzsche.⁴

L'obra de Nietzsche ha generat exploracions hermenèutiques de signe molt diferent. S'ha dit que és, fins i tot, el pare de la postmodernitat, expressió, certament, molt buida de contingut, perquè encara no hi ha una noció clara del que és la postmodernitat. En qualsevol cas, la influència de Freud i de Nietzsche ha estat decisiva en el segle xx.⁵ L'escriptora d'ascendència russa Lou Andreas Salomé els va conèixer i estimar tots dos, i en els seus escrits deixa constància de llur genialitat. No són llunyans temàticament. Són, en un sentit metafòric, coetanis nostres, i els seus dubtes, interrogants i sospites

4 Cf. KARL JASPERS, *Origen y meta de la historia*, Altaya, Madrid, 1995.

5 Coincidim plenament amb les posicions de Pedro MAZA a «Nietzsche y el cristianismo», dins *Estudio Agustiniano*, núm. XXXVIII/2 (2003), p. 331.

no formen part d'un univers pretèrit, sinó que tenen plena validesa en la nostra situació històrica.

Paul Ricœur empra l'expressió *mestres de la sospita* per referir-se especialment a la sospita que introdueixen Marx, Nietzsche i Freud en el terreny antropològic. Tots tres alteren significativament la visió moderna de l'home defensada per Descartes, Kant i Hegel. Porten a terme una crítica del subjecte, de la idea d'home. Com a conseqüència de la seva crítica, l'home esdevé un ésser essencialment problemàtic, un enigma per a si mateix que ja no té referents sòlids per definir-se ni per marcar la seva singularitat en el món.

Com fa veure Max Scheler en el pròleg de la seva obra *El lloc de l'home en el cosmos* (1928), la idea d'home s'ha convertit en quelcom de problemàtic en el segle xx, perquè aquelles visions tradicionals sobre les quals es construïa han estat posades en qüestió. L'home culte occidental té serioses dificultats per encaixar els tres àmbits d'influència de la cultura occidental: l'esfera grega, l'esfera judeocristiana i la visió moderna de l'home. Es troba enmig d'un camp de batalla entre cosmovisions distintes i, en alguns aspectes, enfrontades les unes amb les altres. David García Bacca ho expressa d'una altra manera i recorda que l'home ha passat de ser tema a ser problema en el segle xx. Aquesta transició no és una casualitat històrica, sinó el resultat d'una crítica radical dels antics plantejaments.⁶

⁶ Cf. David GARCÍA BACCA, *Antropología filosófica del siglo xx*, Anthropos, Barcelona, 1985.